

Turið Sigurðardóttir:

SAMLEIKIN

Hetta, sum vit nevna samleika – identitetur kallast tað á ymsum evropeiskum málum – er slík neyðsynd hjá hvørtari menniskju, at heldur doyri hon enn sleppir samleika sínum. Vit vita, at menniskjunnar hold broyrist og endurføðist í heilum, so at í dag er eingin kykna í okkum tann sama sum fyr fimm árum síðan. Kortini eru vit som, ja, vit duga ikki at hugsa okkum at vera ein í dag, annar í morgin. Øll persónsmenska okkara, sálin í okkum, ger uppreistur móti slíkum, tí samleikin er sálin, og menniskjan tviheldur um sál sína.

Sum einstaklingurin, soleiðis eisini tjóðin: uttan samleika er hon ikki til. Men samleikin kann vera kóvður av ymsum orsökum, t.d. beinleiðis av harðskapi ella óbeinleiðis av hótta ella tølging.

AT LIVA LÍV OKKARA SJÁLVS

At viðurkenna samleika sín, standa við tað, ein er, er ein

AT AVNOKTA SÍN SAMLEIKA ER Á EIN HÁTT AT DOYGGJA: Úr yrkingini »tíðin« (Navn nam við navn, 1991) eftir Tórodd Poulsen.

sambært passløgguni millum suður og norð
eri er ikki til
tí at eg eri føroyingur
og eina løtu bendir alt á
at tokið ikki kann rulla víðari
við mær umborð
men tað ger tað eftir at eg
havi stungið ein finger
í eygað fyrri at vita um eg livi...

jútskur samleiki, og so hevði føroyskur samleiki helst fult rásarum og vakstrarlíkindi inni í tí danska. Men so er ikki, og vit eru tí á ein hátt hálv menniskju og nýta neyvan okkara givnu evni til tað ítrasta.

Full viðurkenning av føroyskum samleika má til, skal andi fólksins loysast úr fjotrum og liva »lív síns sjálvs«. Innstíkingin má

skaldini hava eggað, hevur tað einki munað? Sjómenn hava vígt Merkið við lívinum í veð; skulu vit so ikki unna tí fullan rætt, ein rætt tað ikki hevur enn? Alda-long kúgan setur síni spor, sum ikki hvørva við eitt. Tað siggja vit í londum um allan heim, sum hava fingið frælsi í okkara tíð. Men einki teirra ynskir seg aftur í ófrælsið.

HUGSANIN UM AT TAKA RÆÐIÐ

»Fult politiskt ræði« – við hesi orð er tað, sum nógvir føroyingar fara í baklås, eisini politikarar, sum í øðrum forðum hava sýnt áreiði og styrki; tað er, sum um ivi og ræðsla draga eitt svart tjald niðurfyrri, tá í hesi orð, »fult politiskt ræði«, verða søgd. Tað at ræðast at hava ræði – og halda uppá, at tann fremmandi dugir betur at ráða her, at teir fremmandu serfrøðingarnir vita betur enn okkara egna – hetta man vera eitt kolonialismueykenni, eitt av spornum eftir aldagamlu kúgan. Føroya fólk, innlimað óeftirspurt og tikið av ræði, man hava sín ríviliga part av teimum eyðkennum, sum leingi kúgaðir tjóðir og aðrir kúgaðir bólkur um allan heim hava.

KVINNUR OG FØROYINGAR YVIRHÖVUR

Ein universellur bólkur av slíkum slagi, sum berst fyrri rættindum sínum, eru kvinnur. Nú hava kvinnur havt javnrætt eftir lógini, eina tíð, eisini til at hava ræði eftir fólkastýrisreglum. Hví eru tær so ikki unleið helvtin av tingmanningini? Man tað vera tí, at tær ræðast hugsanina um at hava ræði? Tann drúgva kúganin hevur etið seg inneftir og er vorðin til ósjónliga kúgan og sjálvsjúgan. Hvussu vanligt er tað ikki at hoyra, ikki bara menn, men eisini kvinnur forðuma kvinnur, sum hava ella stremba eftir politiskum ella øðrum valdi? Slíkt er tað, tá ið talan

er um stremban føroyinga eftir ræði á egnum viðurskiftum og ognum. Sama fyrbrigdið, ósjónlig kúgan og sjálvsjúgan, er tað, tá ið vit føroyingar ræðast hugsanina um at hava fult politiskt ræði í landi okkara. Somuleiðis tá ið føroyingar taka undir við danskari forðoming av landsmonnum og leggja teir undir danahatur, ið tala Føroya sak. Slíkur er kolonialistiskur arvurin.

KOLONIALISTISKI ARVURIN

Tað er hesum koloni-arvi, sum skald og andans stórmennti hava stríðst ímóti og sett frimensku og sjálvsvirðing uppí móti. Teirra ætlan var ikki, at tey vóru orðini bara skuldu vera tikin fram til at stimbra seg við ólavsekunátt ella vera lógugaman við veitsluborð og annars standa á bókahillini og gulna. Teirra ætlan var, at orð sum »frælsi«, »sjálvsstýri«, »loysa úr fjotrums«, »samhald«, »kærleiki til land, fólk og mál, at hesi orð skuldu vera livandi veruleiki og sannleiki hjá føroyingum. Hvussu stutt ávirkanin hevur rokkið í summum forðum, sæst syrgiligi dómi um í Sosialinum í hesum døgum, har orðið »frælsi« er speirikið, hetta hævudsorð í mannarættindavirvylsingini frá fronsku kolvelltingini í 18. øld, »Frælsi, javnaðar og brøðralag«, sum Sosialurin sjálfur hevði til loysunarorð í síni tíð, og hævudsorðið í ST-mannarættindasáttmálanum í dag.

Merkiligt kortini, at unna øllum fólki um í verðini frælsi uttan sínum egna; at speirika og forðuma, so skjótt sum talan er um mótmæli móti órætti og yvirgangi móti frælsiskrøvum føroyinga. Eru vit ikki fólk, meðni, sum estar, lettur og litavar, ið tó fingu samhuga frá sambandspressuni, tá ið teir tóku loysing fyrri øðrum árum síðani? Ein rangvørgur, destruktivur hugburður, ið er enn ein citurfrukt av tí langa ófrælsinum, sum má fæa enda.

RÆTTURIN AT VERA TÚ

Tað hevur sæst á prenti nú, at tað má vera nóg mikið at vera føroyingur í hjartanum ella »millum oyruni«, og at tað kann eingin taka frá okkum.

Slíkt er ódómi. Skulu vit ikki kunna standa við, at vit eru føroyingar uttan bara innantanna, hvar er tað mannarettur okkara? I okkara tíð verður allastaðni kravt, at hvør einstakur skal gera grein á, hvør hann er, hann skal vísa sam-

leikaprógv. Vilja vit ikki hava fult føroyskt samleikaprógv, ja, so eru tað vit sjálvi, ið siga okkum ikki vera føroyingar og sum skriva okkurt annað »upp á ryggini« á okkum.

Í STÓRU VERÐ

Sum er, er samleiki okkara skerður. Tá ið eg ferðist uttan fyrri Norðurlond og skal gera grein á tjóðskapi mínum, so noyðist eg at sleppa samleika mínum og siga (lúgva), at eg eri danskari.

Í NORDURLONDUM

Men í Norðurlondum er føroyskur tjóðskapur víðurkendur, ella hvussu? Nei, tíverri: Føroyar eita í Norðurlandaráðnum eitt »område«; har er veto lagt móti, at Føroyar í Norðurlandaráðsins høpi eita »land«; tað er ov gott til okkara; »område« er tað, og »område« skal tað vera (hví ikki »reservat« eins og hjá ymsum

num, fyrri Guds skyld ikki lata koma til skarpsskeringar. Men betri máti er tað ið at broyta tey ótolandi víðurkiftini, og tað gera vit við at taka fult ræði og ábyrgd í Føroyum og strika tað grima merki, ið er sett á føroyskan tjóðskap og samleika í nógaldandi lóg.

Føroyskur samleiki er samansettur og rúmar mótsetningum eins og samleikin hjá øðrum tjóðum. Men hann er ikki ein kastibloka, sum tað ber til ymiskt at avnoka ella seta í háseti, alt eftir hvat loysir seg; sum vit kunnu krógva undir dýni ella strúka av skiggjanum, tá ið Danaveldi setur knýklar í brýr og taka fram aftur, tá ið danskarin hyggur burtur. Tjóðarsamleikin kann ikki setast inn í eina stovu, sum bara verður upplatin um høgðitíðir. Hann kann heldur ikki vera heimstaðarbundin innan fyrri oyggjaandarnar. Hann er av uppruna og natúr millum-

RASMUS Í FØGRULÍÐ, 1906:

Okkara arbeidshugur og sjálvsvirði má eisini økja við meira sjálvræði, tí ein maður, sum gevur seg og sítt hús upp í hendurnar á øðrum til at stýra, meðan hann frá húsharranum bíddar allar teir skillingar, hann neyðsynt má brúka, verður ikki mettur javnt í dugnaskapi við hann, sum sjálfur stýrir sínum húsi og økir sína ogn við idni og dugnaskapi. Soleiðis meta vit menn. Hví skulu vit døma annarleiðis, tá ið spurningurin geldur okkara egna land og landstýri?

(Frælsmannamál s. 113)

SÍMUN AV SKARÐI, 1905:

... einaferð eg hevði skjúts úr Gøtu, fór samtalan at falla á Gøtu-Trónd. Hetta var stutt framman undan einum fólkatingsvalgi, og ein av skjútsmonnum helt tá fyrri: »Søti mín, hevði Gøtu-Tróndur livað nú, so høvdu vært valt hann til fólkatingsmann.« – Eg fegnast yvir at hoyra hesi orðini, og eg vil ynskja, at teir mugu hugsa um Trónd, tá ið valg verður uppaftur.»

(Frælsmannamál s. 97)

grundtreyst fyrri vøkstri og menning. Orðið samleiki er nýtt, men ikki hugtakið ella hugsanin aftan fyrri tað. Í 1905 helt Símun av Skarði røðu um at »liva lív okkara sjálvs« (Frælsmannamál s. 95-97) og meinti harvið at vera sannur móti uppruna sínum og natúr. Hann tók dómi úr sínari tíð um, hvat tað var ikki at liva lív síns sjálvs, nevnliga at læra bønir uttanat á donskum, og kallar tað synd móti natúrini, tí harvið seta vit okkum upp ímóti skapanum og siga, at tey amboð hann hevur givið okkum, duga ikki. Í dag kunnu vit taka onnur dómi um ikki at »liva lív síns sjálvs«, eitt nú at vit ikki gagnnýta okkara natúrliga tilfeingi betur og at vit ikki taka fulla politiska ábyrgd av landi okkara.

Tað, at taka fulla politiska ábyrgd, er avgerandi treyst fyrri, at tjóðskaparligi samleiki okkara kann vera heilskapadur og vit sjálvi ikki »hálv« menniskju. Var tað so, at Føroya fólk kundi seg sum danskarar, so var eingin neyð, so var tann føroyski samleikin undirskipaður tí danska, eins og t.d.

burtur, so føroyingar gerast fulltíknir borgarar í Føroyum og í alheimssamfelagnum.

TÁ HJÓRTUNI ORNA

Til tess hava skaldini og undangongufólkin sungið treysti og álít í Føroya tjóð í 100 ár. Til tess setti Vencil próst fjóður á blað. »Eg veit, nær ið tindarnir rodna... tað verður, tá hjórtuni orna, og menn kenna frælsisyl...« sang Hans Andreas, meðan hann bíðaði eftir, at fólkioð fór at kenna sama frælsisyl sum skald tess. »Nær lyftir tú høvur, Føroya tjóð...« spurdi Jóannes bóndi, sum leingi trúði á stjórnsamsamstarv við Danmark, hóast hann hevði einki uttan andrøður í sínum samstarvsroyndum; á ólavspóku 1946 bað hann í síni seinastu røðu Føroya fólk standa sameint og atkvøða fyrri loysing 14. september. Hann doyði 2. august og fekk ikki ta gleði at siggja føroyingar »lyfta høvur« og krevja at ráða, eins og hann hevði eggað til í yrking og røðu.

Tú kanst brýna bleytt jarn. til tað hitur. Alt tað, ið

hvørvandi tjóðum, sum spyrja »hvør eri eg?« út í tóman heimi. Hetta broyrist heldur ikki, fyrr enn vit taka fult sjálvsstýri.

Í FØROYUM

Í Føroyum, meðni, sleppi eg at vera føroyingur við fullum tjóðskaparrættindum, eins og aðrar tjóðir í sínum londum, ella hvussu? Sleppi eg? Er føroyskur tjóðskapur fult víðurkendur í Føroyum? Nei, tíverri. Hygg í Heimastýrislógina, t.d. gr. 11: »...dansk kann eins væl og føroyskt nýtast í almennum viðurskiftum...«, og gr. 12: »Serligt føroyskt flagg verður víðurkent.« Tann, sum lesur hesi orð og skilur tey, hann skilur eisini, at lógin rúmar ikki víðurkenning av føroyskum tjóðskapi, hon rúmar ikki víðurkenningini: »Føroyskt flagg verður víðurkent.«

Hetta er einki nýtt. Men tað tykist ofta, eins og summi hava hug at gloyma veruleikan; tað er menniskjansligt at vilja gloyma, eitt nú tað, sum eyðmýkir. Goyma tað »millum oyruni«, meðan innantrýstið veksur móti skallabeini-

tjóðaligur. Tjóðarsamleiki verður altíð til sum ássannan av, at »okkara tjóð er ein av mongum ymskum tjóðum.« Avbyrgdur »innanhyss«-tjóðskapur, sum er forboðin uttanlands, er ein absurditetur og tvørsøgn í sjálvm sær.

SPEGILIN

– Einastaðni (Útseti 1946) sigur Maria Mikkelsen, at vit sakna spegil og sakna ofta dirvi til at spegla okkum og dirvi til ikki at rýma undan tí, vit siggja. Tey, sum nú eru ung, og vit sum eru um miðjan aldur, eru eftirkomarar hjá teirri tjóð, sum við atkvøðu-evni í skúla lúta fyrri fullum sjálfstýri einastu ferð, hon hevur verið spurð um hetta. Tá visti hon, hvør hon var. Hetta hevur verið tabu-evni í skúla eins væl og almennari umrøðu, men tað er ein partur av okkara søgu, sum vit hava skyldu til at taka undirbygd og grundaða stóðu til. Vit mugu hava dirvi til at hyggja í spegilin, kenna søguna og okkum sjálf og standa við tað vit eru: føroyingar og ikki danskarar.